

37. Spirin O.M. Theoretical and methodological foundations of professional training of teachers for science credit system: monograph / [science. eds. Acad. M.I. Zhaldak] / O.M. Spirin. – Zhytomyr: Publ.h. ZhSU named after I. Franko, 2007. – 300 p. [in Ukrainian]
38. Hill P. Science and designing art / P. Hill. – М., 1973. – 263 p. [in Russian]
39. Choshanov M.A. Theory and technology of problem-modular training at the vocational school: dis. ... the doctor of ped. sciences / M.A. Choshanov. – Kazan, 1996. – 300 p. [in Russian]

УДК 37.08:009

КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ЯК ВАГОМА СКЛАДОВА ЙОГО ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Д.В. ГРИНЬ

Наведені підходи і проведений аналіз праць вчених, що працювали і працюють в напрямку підготовки вчителів технологій. Проаналізовані підходи в напрямку підготовки майбутнього вчителя як дійсно компетентного в нашому суспільстві, що безперервно видозмінюється, та обранні деякі шляхи руху та розвитку.

Ключові слова: компетенція, здатність, вчитель.

Постановка проблеми. Конкурентоспроможної професійної компетентності випускників вищих навчальних закладів на ринку праці можна досягти за умови суттєвих змін у системі вищої професійної освіти, а саме – управління функціонування необхідно замінити управлінням розвитку, що забезпечить гнучкість і динамічність у виборі цілей і прийнятті рішень, у самій діяльності. Формування компетентного спеціаліста належить до “вічних” проблем педагогіки, остаточне розв’язання яких майже неможливе через безперервний розвиток суспільства, його постійної технологізації та інформатизації, зміни соціальних ситуацій та парадигм мислення. Термін “компетенція” давно використовується в лінгвістиці та методиці викладання різних дисциплін.[10] Його було введено Н.Холмським у 1965 році, точніше повернено в апарат лінгвістики, оскільки ще раніше зустрічався у роботах В.Гумбольдта та інших мовознавців, у працях яких мова йшла про дослідження проблем генеративної граматики. Спочатку цей термін означав здатність, необхідну для виконання переважно мовленнєвої діяльності на рідній мові. Тому не випадково лінгвісти говорять про відповідну компетентність, що належить мовленнєвій особистості, в той час, коли психологи ведуть розмову про компетентність як про психологічне новоутворення особистості. Також у державних документах вводиться поняття “компетенції”. Ці поняття, на думку вчених, необхідно розрізняти. Так, А. Хуторський підкреслює, що “компетенція” означає коло питань, з яких людина добре обізнана, поінформована, пізнала їх і має певний досвід.[12] Мати компетенцію означає опанувати вміння, бути здатним виявити в даній ситуації набуті знання і досвід. Компетентність у визначеній галузі – це поєднання відповідних знань, досвіду і здібностей, що дають змогу обґрунтовано говорити про цю сферу та ефективно діяти в ній. Компетентність є результатом набуття компетенції. А.Хуторський визначає освітню компетенцію як сукупність смислових орієнтацій, знань, умінь, навичок і досвіду діяльності щодо певного кола об’єктів реальної дійсності, необхідних для здійснення особистісної і соціально значущої продуктивної діяльності. Він розрізняє загальнопредметні, предметні, а також ключові компетенції, які в свою чергу поділяються на ціннісно-смислову, загальнокультурну, навчально-пізнавальну, інформаційну, комунікативну, соціально-трудова компетенції та компетенцію особистісного самовдосконалення.

Мета та завдання. Компетентність вчителя набуває в останні роки все більшу актуальність у зв’язку з тим, що постійно трансформується соціальний досвід, реконструюється сфера освітніх послуг, з’являються всеможливі різновиди інноваційних шкіл, авторських педагогічних систем, пріоритетного напрямку набувають педагогічне проектування та технологізація освітніх процесів, зростає рівень вимог соціуму до спеціаліста. У сучасній психолого-педагогічній літературі існує декілька поглядів щодо питань формування професійної компетентності та створення умов її формування. Р. Нізамов вважав, що організація активної пізнавальної діяльності студентів можлива лише за умови створення психолого-педагогічного середовища з урахуванням фізіології, психології особистості, правил гігієни розумової праці, вимог педагогіки до організації процесу навчання й виховання [14]. С. Архангельський зазначав, що важливою й необхідною умовою переходу навчальної інформації в знання є психологічна сторона, що пов’язує попередні знання та нові повідомлення. Базисні та нові знання об’єднуються під час свідомого й активного процесу мислення, що відбувається не через просте складання старих знань та нових повідомлень, а через синтез багатьох складових пізнання [14]. А. Дьомін суб’єктивними умовами пізнавальної діяльності студентів вважав такі, що визначають їхню підготовленість до свідомого вивчення навчального матеріалу [9]. Учений стверджував, що рівень підготовленості студентів до свідомого вивчення матеріалу визначається, здебільшого особистим досвідом. Досвід у пізнавальній діяльності студентів характеризується певними знаннями, уміннями й навичками, які потрібні для формування нових знань і умінь, щоб успішно оволодіти спеціальністю. В.

Вергасов зазначив, що початковий рівень знань, умінь і навичок студентів є одним із основних чинників, який впливає на якість підготовки спеціаліста загалом [6].

Питанням рівня попередньої підготовки студента, який впливає на засвоєння навчальної інформації, приділяється увага у працях А. Дьоміна, М. Скаткіна, Г. Щукіної та інших. На необхідність формування саме спеціальних умінь для оволодіння знаннями з конкретного предмета вказує М. Данілов, В. Сластьонін, О.Коберник. Питання професійної компетентності привертають увагу сучасних зарубіжних вчених (G.Moskowitz, R.L. Oxford, R.C. Scarella, E.W.Stevick, E.Tarone,G.Yule, D.J.Merill). Як показує аналіз досліджуваної проблеми в провідних зарубіжних країнах (Англія, Франція, США, Німеччина), відбувається зміщення акценту вимог до сучасного працівника з формальних факторів його кваліфікації та освіти до соціальної цінності його особистісних якостей.

Розглянемо “професійна компетентність вчителя” у контексті підходів, сукупність цілей, шляхів їх досягнення та очікуваних результатів, що з позиції домінуючих ціннісних установок і прийнято називати підходом.

З позиції **діяльнісного підходу** виділяють та беруть за основу суттєві характеристики професійної компетентності (В.А.Адольф, Е.А.Бистрова, Л.А.Петровська, Е.Ф.Зєєр, М.Д.Грішин, А.К.Маркова, Н.В.Матяш, Е.М.Павлютенков та інші). У розумінні А.К.Маркової [7] професійна компетентність охоплює сукупність п’яти сторін трудової діяльності вчителя: педагогічна діяльність; педагогічне спілкування; особистість педагога; навченість; вихованість. Всередині кожного із цих блоків виокремлюють об’єктивно необхідні педагогічні знання (знання про сутність праці вчителя, особливості його педагогічної діяльності, спілкування, про особистості тих, хто навчається), уміння (дії, які виконані на достатньо високому рівні), професійні психологічні позиції (стійкість системи відношень учителя до учня, колег, себе, що визначають його поведінку та самооцінку, рівень професійних вимог, усвідомлення суті власної праці), психологічні особливості (якості), які стосуються його як пізнавальної сфери (педагогічне мислення, рефлексія, самооцінювання, спостережливність), так і мотиваційної. Поняття компетентності А.К.Маркова пов’язує із дозріванням особистості і набуття нею такого стану, що дозволяє їй продуктивно діяти під час виконання трудових функцій і досягати помітних результатів. Таким чином, основоположним компонентом компетентності є операційно-діяльнісний, що виражається в уміннях професійної діяльності. Однак, вчені не вказують при цьому на особистісний компонент компетентності, що полягає у врахуванні індивідуальних особливостей тих, хто навчається, самоаналізі особистісного та професійного становлення.

Е.М.Павлютенков [8] професійну компетентність педагога представляє як форму виконання ним власної діяльності, яка обумовлена глибокими знаннями якостей тих предметів, що перетворюються (людина, група, колектив), вільним володінням змістом своєї праці, а також відповідністю цієї праці професійно важливим якостям педагога, його самооцінці та пропонує наступну структуру компетентності:

- потребово-мотиваційна сфера (сукупність ціннісних орієнтацій, потреб та інтересів),
- операційно-технічна сфера (загальні та спеціальні знання, уміння, навички, професійно важливі якості, досвід)
- сфера самосвідомості (усвідомлення, оцінка людиною свого знання, поведінки, морального обличчя та інтересів, ідеалів і мотивів поведінки, цілісної оцінки самого себе).

Позитивним аспектом цього визначення компетентності значущість глибини знань людини, сформованість умінь, навичок, досвіду та професійно важливих якостей, звернення до цінностей, мотивів, інтересів, рефлексії особистості.

Таким чином, розгляд професійної компетентності з позиції діяльнісного підходу передбачає її моделювання протягом всього процесу підготовки у вищому навчальному закладі. Іншими словами, для професійного становлення вчителя, а в нашому конкретному випадку – вчителя трудового навчання, необхідні такі умови організації його навчання, при яких реалізація потреби “бути особистістю” відбувалася б у конкретній діяльності, а точніше у конкретній соціальній ситуації. З точки зору **системного підходу** професійну компетентність розглядають вчені Т.Г.Браже, С.Г.Молчанов та інші. С.Г.Молчанов формулює поняття професійно-педагогічної компетентності і визначає її як коло питань, у яких педагог володіє досвідом, знаннями. При цьому автор робить акцент на компетентність, до компонентного складу якої входить обсяг компетенції у галузі професійно-педагогічної діяльності. Таким чином, вчений розглядає компетентність як системне поняття, а компетенцію як її складову.

Т.Г.Браже до складу професійної компетентності включає не лише знання та уміння, але й мотиви діяльності спеціаліста, стиль його взаємовідношень з людьми, загальну культуру, володіння методикою викладання предмету, здатності до розвитку творчого потенціалу, професійно значущі якості особистості. При цьому вчений вказує на значну роль загальної культури людини та її основного компоненту – гуманітарних знань – у формуванні професійної компетентності вчителя [2]. Тим самим, ми можемо виділити наступні показники досліджуваного поняття за Т.Г.Браже:

- володіння професійними знаннями та уміннями;
- ціннісні орієнтації;

- культура, що виявляється в мовленні, стилі спілкування;

відношення вчителя до себе, своєї професійної діяльності та її здійсненні. Інші дослідники пов'язують компетентність із феноменом **культури**, яка становить результат розвитку особистості, її освіченості та вихованості (Є.В.Бондаревська, М.О.Фаснова, О.Є.Піскунов, Ж.Л.Вітлін, Є.В.Попова).

Великий внесок з розробки проблем педагогічної культури в педагогічну науку зробила Є.В.Бондаревська, яка вважала педагогічну культуру “динамічною системою педагогічних цінностей, способів діяльності та професійної діяльності вчителя”[1]. Своє практичне втілення педагогічна культура вчителя знаходить у:

- педагогічній позиції та особистісних якостях;
- професійних знаннях і культурі педагогічного мислення;
- професійних уміннях та творчому характері педагогічної діяльності;
- саморегуляції особистості та культурі професійної поведінки [1].

Концепція педагогічної діяльності, яка створена Е.В.Бондаревською розкриває системний характер феномену культури, як цілісного утворення педагога, що проявляється у його ціннісному відношенні до оточуючого світу, володіння знаннями, достатніми для творчого здійснення своєї професійної діяльності, наявності концептуального мислення та особистісно значущих якостей, власної професійної позиції.

На думку О.І.Піскунова, формування професійної педагогічної культури становить “тривалий, багато етапний процес, що протікає під впливом різних соціокультурних та індивідуально-психологічних факторів протягом своєї активної, творчої життєдіяльності педагога” [10]. Вчений у зміст власне професійної культури включає компетентність, культуру педагогічної праці, педагогічного мислення, спілкування та культуру мовлення. Слід зазначити, що сучасні науковці здатні розглядати професійну компетентність викладача як сукупність трьох складових компонентів - предметно-технологічного, психолого-педагогічного, загальнокультурного.[9]

Основні показники педагогічної компетентності викладача - це передусім:

- особистісні якості, особливо перетворювальні та психологічні;
- усвідомлення ролі педагога у вихованні громадянина, патріота;
- безперервне підвищення загальної та професійної культури;
- пошукова діяльність педагога;
- володіння методами педагогічного дослідження;
- конструювання власного педагогічного досвіду;
- результативність навчально-виховного процесу;

активна педагогічна діяльність, спрямована на перетворення особистості учня й викладача.

Предметно-методична компетентність передбачає володіння і цілеспрямоване вдосконалення предметних і методичних компетентностей під час викладання конкретного предмету. Дана компетентність вимагає від сучасного викладача вдосконалювати свою педагогічну майстерність упродовж усього життя, що, у свою чергу, вимагає від суспільства створення умов для самоосвіти і неперервної освіти викладачів (рис.1)

Професійна компетентність розглядається як **характеристика особистості вчителя** і в її зміст введено результативний компонент (Є.В.Арцишевська, М.К.Кабардов, О.І.Панарін та інші). Вчені розмежовують поняття “здатність” і “компетенція”(синонімом для них є і категорія “компетентність”). У поняття “здатність” вводиться оцінний критерій і розуміється як “потенційні можливості та нахили, від яких залежить швидкість, якість і рівень відповідної компетенції” [5]. У розумінні психологів “здатність” не дорівнює “компетенції”, а є її зародженням та становленням. Під останньою дослідники розуміють “характеристики поведінки, домінуючу форму активності особистості, сформованість відповідних навичок та вмінь, ступінь володіння, наприклад, мовою та мовленням” [5].

Таким чином, досліджуючи у різні роки професійну компетентність педагога, вчені вказують на її основні складники:

- знання педагогічні, психологічні, предметні та їх інтегративний характер;
 - уміння та навички конструювання навчально-виховного процесу, володіння педагогічною майстерністю;
 - уміння та навички ефективного спілкування з тими, хто навчається, налагодження контакту в процесі обміну інформацією;
 - уміння та навички особистісно-орієнтованої взаємодії, що передбачає визнання цінності особистості того, хто навчається, взаємодії на основі співробітництва та співтворчості;
 - досвід професійно-педагогічної діяльності;
- професійно значущі якості особистості вчителя, що включають здатність до самоаналізу, професійній самосвідомості та самовдосконаленню.

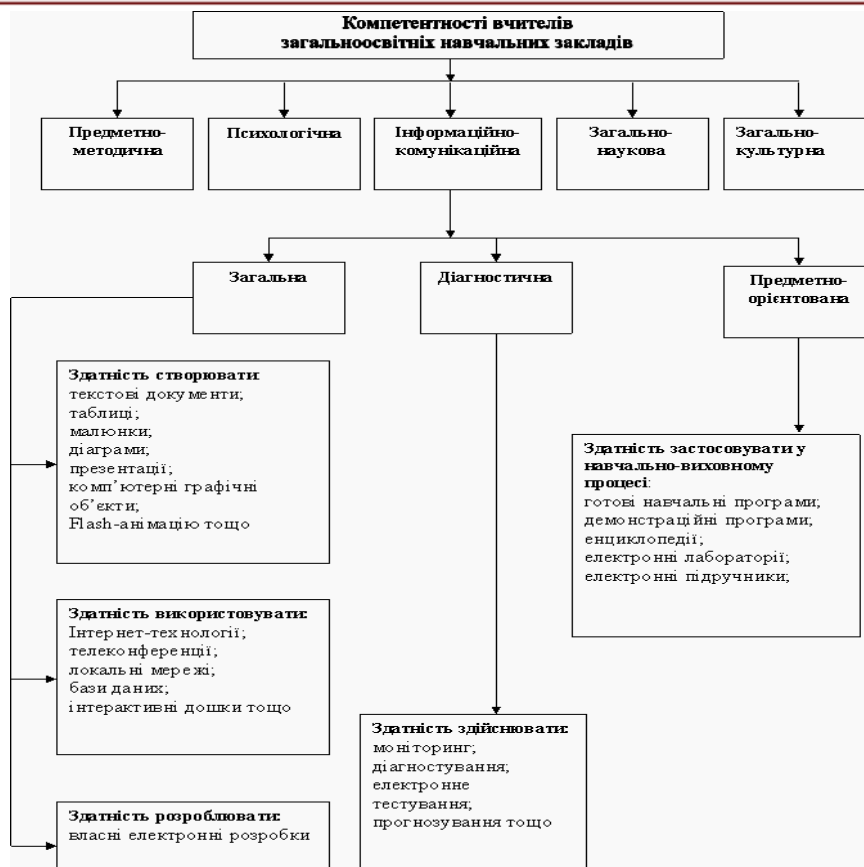

Рис. 1. Компетентності вчителів [4].

Висновки. Безумовно, перераховані підходи не вичерпують всього різноманіття варіантів формування змістовних і структурних компонентів професійної компетентності майбутнього вчителя трудового навчання. Крім того, це лише один аспект проблеми підготовки компетентного спеціалісту в практиці професійної педагогічної освіти, цілісний розгляд чого передбачає вивчення підходів до визначення цілей, відбору змісту, організації навчального процесу, відбору освітніх технологій, оцінці результатів. Проте, вже зараз ми можемо допускати, що саме в результаті формування професійної компетентності в контексті вище окреслених підходів педагог буде здатний забезпечити позитивні та високоєфективні результати в навчанні, вихованні та розвитку учнів. Водночас можна погодитися, що компетентність є показником “сформованості відповідних навичок та вмінь, ступенем їх володіння. Тобто компетентною є активна людина обізнана у певній галузі знань. Будимо вважати, що компетентність не може виступати формою його активності, що є деякою “оболонкою” явища чи об’єкта, а також характеристикою поведінки особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаревская Е.В. Теория и практика личностно-ориентированного образования / Е.В. Бондаревская. – Ростов-на-Дону, 2000. – 351 с.
2. Браже Т.Г. Из опыта развития общей культуры учителя / Т.Г. Браже // Педагогика. – 1993. – №2. – С. 70-73.
3. Гершунский Б.С. Готово ли современное образование ответить на вызовы XXI века? / Б.С. Гершунский // Педагогика. – 2001. – № 10. – С. 3-12.
4. Гришин Д.М. Педагогика: основные понятия, схемы, таблицы: учеб. пособие // Д.М. Гришин, В.И. Прокопенко. – Калуга: КГПИ, 1991. – 111 с.
5. Коджаспирова Г.М. Педагогический словарь / Г.М. Коджаспирова, А.Ю. Коджаспиров. – М.: Академия, 2000. – 176 с.
6. Маркова А.К. Психология профессионализма / А.К. Маркова. – М., 1996. – 308 с.
7. Павлютенков Е.М. Профессиональное становление будущего учителя / Е.М. Павлютенков // Педагогика. – 1990. – №11. – С. 64-69.
8. Панарин А.И. Многоуровневое педагогическое образование / А.И.Панарин // Педагогика. – 1993. – № 1. – С. 53-57.
9. Пискунов А.И. Педагогическое образование: концепция, содержание, структура / А.И. Пискунов // Педагогика. – 2001. – №3. – С. 41-47.
10. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
11. Гендина Н.И. Информационная культура личности: диагностика, технология формирования: учебно-методическое пособие / Н.И.Гендина, Н.И.Колкова, И.Л. Скипор. – Кемерово: КемГАКИ, 1999. – Ч.1. – 146 с.
12. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2004. – № 1 – 2. – С. 5 – 60.
13. Дружилова С.А. Этапы формирования профессиональной компетентности / С.А. Дружилова // Непрерывное образование как условие развития творческой личности: сб. мат. фестиваля педагогического творчества, 28–29 августа 2000 г. – Новокузнецк: ИПК, 2001. – С. 32 – 36.
14. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / [під заг. ред. О.В. Овчарук]. – К.: «К.І.С.», 2004. – 112 с.

15. Пересторонина И.Л. Особенности формирования профессиональной компетентности будущего преподавателя при изучении второго иностранного языка / И.Л. Пересторонина // Научное исследование и российское образование: идеи и ценности 21 века: материалы 6-й междисциплинарной научно-практической конференции аспирантов и соискателей, 3–4 апреля 2003 года / [сост. Н.В. Фанькина]. – М.: АПК и ПРО, 2003. – С. 177 – 181.

CITED LITERATURE

1. Bondarevskaya E.V. Theory and practice of student-centered learning / E.V. Bondarevskaya. – Rostov-on-Don, 2000. – 351 p. [in Russian]
2. Braze T.G. From the experience of the general culture of the teacher / T.G. Braze // Pedagogy. – 1993. – № 2. – P. 70-73. [in Russian]
3. Gershunsky B.S. Done whether modern education to meet the challenges of the XXI century? / B.S. Gershunsky // Pedagogy. – 2001. – № 10. – P. 3-12. [in Russian]
4. Grishin D.M. Pedagogy: basic concepts, diagrams, tables: textbook / D.M. Grishin, V.I. Prokopenko. – Kaluga: KGPI, 1991. – 111 p. [in Russian]
5. Kodzhaspirova G.M. Teaching vocabulary / G.M. Kodzhaspirova, A.Y. Kodzhaspirov. – Moscow: Academy, 2000. – 176 p. [in Russian]
6. Markov A.K. Psychology professionalism / A.K. Markov. – Moscow, 1996. – 308 p. [in Russian]
7. Pavlyutenkov E.M. Professional development of future teacher / E.M. Pavlyutenkov // Pedagogy. – 1990. – № 11. – P. 64-69. [in Russian]
8. Panarin A. Multi-level teacher education / A.I. Panarin // Pedagogy. – 1993. – № 1. – P. 53-57. [in Russian]
9. Piskunov A.I. Teacher education: the concept, content, structure / A.I. Piskunov // Pedagogy. – 2001. – №3. – P. 41-47. [in Russian]
10. Great Dictionary of the modern Ukrainian language (with ext., and reported.) / [comp. and head. eds. VT Busel]. – К.: Irpen: WTF «Perun», 2005. – 1728 p. [in Russian]
11. Gendina N.I. Personal Information Culture: diagnosis, technology: teaching aid / N.I. Gendina, N.I. Kolkova, I.L. Skipor. – Kemerovo KemGAKI, 1999. – P.1. – 146 p. [in Russian]
12. State Standard for basic and secondary education // Information Collection Ministry of Education and Science of Ukraine. – 2004. – № 1 - 2 – P. 5 - 60. [in Ukrainian]
13. Druzhilova S.A. Stages of formation of professional competence / S.A. Druzhilova // Continuing education as a condition for the development of the creative personality: coll. mat. Pedagogical creativity festival, 28-29 August 2000. – Novokuznetsk: IPK, 2001. – P. 32 - 36. [in Russian]
14. Competence approach in modern education: international experience and prospects of Ukrainian Library Educational Policy / [under the total. eds. A.V. Ovcharuk]. – К.: «KIS», 2004. – 112 p. [in Ukrainian]
15. Perestoronina I.L. Features of formation of professional competence of future teacher the study a second foreign languages / I.L. Perestoronina // Scientific research and education in Russia: the ideas and values of the 21st century: proceedings of the 6th interdisciplinary scientific conference of graduate students and applicants, on 3-4 April 2003 / [comp. N.V. Fankina]. – Moscow: agribusines and defense, 2003. – P. 177 - 181. [in Russian]

УДК 378.4:001.895

УНІВЕРСИТЕТСЬКІ РЕГІОНАЛЬНІ КОМПЛЕКСИ: СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Н.П. ОНИЩЕНКО

У статті досліджуються перспективи інноваційного розвитку регіональних університетських комплексів, розкриваються особливості підготовки майбутніх учителів в університетських комплексах.

Ключові слова: інноваційний розвиток, інноваційне освітнє середовище, університетські регіональні комплекси, професійна підготовка майбутніх учителів.

Постановка проблеми. Розвиток університетів шляхом трансформації їх у навчально-науково-інноваційні університетські комплекси стає перспективним напрямом в організації й здійсненні інноваційної діяльності ВНЗ та відображає сучасні тенденції розвитку системи вищої освіти і науки. Професійна підготовка майбутніх учителів в умовах регіональних університетських комплексів досліджена такими вченими як: А.Бойко (експериментальний освітньо-виховний науковий комплекс університету); І.Богданов (локальна освітня система); А.Данилюк (теорія інтеграції освіти); С.Іванов, А.Осіпов (університет як регіональна корпорація); П.Куделя (вища школа регіону як об'єкт соціального управління); В.Кузовлев (університетський освітній комплекс в умовах малого міста); П.Плотніков, С.Савченко (соціалізація студентської молоді в умовах регіонального освітнього простору); Л.Полякова (державне управління інформаційно-освітнім середовищем інноваційних університетських комплексів); А.Тихонов, В.Садовничий (університети як центри освіти, науки і культури в регіоні); О.Чепка (навчальний комплекс «педагогічний коледж – педагогічний університет»); О.Шапран (навчально-науково-педагогічні комплекси) та ін. Проте, перспективи інноваційного розвитку університетських регіональних комплексів висвітлені в недостатній мірі.

Мета написання статті – дослідження сучасного стану та перспектив інноваційного розвитку університетських регіональних комплексів та особливостей підготовки в них майбутніх учителів відповідно до наукової теми «Формування готовності майбутніх учителів до професійної діяльності в умовах університетських регіональних комплексів» (державний реєстраційний номер 0112U001111).

Завдання: проаналізувати особливості функціонування університетських регіональних комплексів у контексті модернізації системи вищої освіти України.